

Категорія справи № 663/724/19: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 17.01.2022. Оприлюднено: 17.01.2022.

Дата набрання законної сили: 12.01.2022

Номер судового провадження: 61-15273св21

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

12 січня 2022 року

м. Київ

справа № 663/724/19

провадження № 61-15273св21

Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду:

головуючого - Фаловської І. М.,

суддів: Ігнатенка В. М., Мартєва С. Ю., Сердюка В. В., Стрільчука В. А. (суддя-доповідач),

учасники справи:

позивач (відповідач за зустрічним позовом) - ОСОБА_1 ,

відповідач (позивач за зустрічним позовом) - ОСОБА_2 ,

третя особа за первісним та зустрічним позовами - Орган опіки і піклування виконавчого комітету Скадовської міської ради,

розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 на постанову Херсонського апеляційного суду від 01 липня 2021 року у складі колегії суддів: Воронцової Л. П., Ігнатенко П. Я., Полікарпової О. М.,

ВСТАНОВИВ:

Короткий зміст позовних вимог і судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій.

У березні 2019 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 , третя особа - Орган опіки і піклування виконавчого комітету Скадовської міської ради, про визначення місця проживання дитини, посилаючись на те, що з 23 червня 2017 року вона перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі, який розірвано рішенням Скадовського районного суду Херсонської області від 01 березня 2019 року. Під час шлюбу в них ІНФОРМАЦІЯ_1 народився син ОСОБА_4 . Влітку 2018 року в її матері діагностували онкологічне захворювання, у зв'язку з чим, намагаючись допомогти їй матеріально, вона вимушена була влаштуватися на роботу. Її чоловік - ОСОБА_2 постійного заробітку не мав, тому вони домовилися, що в той час, коли вона працюватиме, дитина знаходитиметься з батьком. З часом в неї почалися сварки з відповідачем, після однієї з яких останній звернувся до комісії з питань захисту прав дитини щодо визначення місця проживання сина з ним, оскільки за її відсутності вдома її матір відмовила відповідачу в побаченні з дитиною. В подальшому рішенням комісії з питань захисту прав дитини виконавчого комітету Скадовської міської ради (далі - Комісія) від 11 грудня 2018 року місце проживання сина сторін було визначено з ОСОБА_2 . Під час засідання Комісія зауважила, що вона не має права залишати дитину з бабусяю. Разом з тим після отримання вищевказаного рішення Комісії ОСОБА_2 не дає їй змоги повноцінно зустрічатися із сином, а якщо така зустріч відбувається, то відповідач погрожує та ображає її, про що вона неодноразово повідомляла вищезгадану Комісію. При цьому під час робочої зміни в магазині ОСОБА_2 залишає дитину зі своєю співмешканкою. Вважає, що проживання малолітнього ОСОБА_4 разом з нею повністю відповідатиме інтересам дитини, оскільки вона не зловживає спиртними напоями, має можливість забезпечити сина належними умовами проживання та повною мірою займатися його вихованням і розвитком. Крім того, вона, на відміну від ОСОБА_2 , не має наміру перешкоджати останньому у здійсненні батьківських прав та обов'язків щодо сина. Враховуючи викладене, ОСОБА_1 просила визначити місце проживання малолітньої дитини - ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , разом з нею.

У липні 2019 року ОСОБА_2 звернувся до суду із зустрічним позовом до ОСОБА_1 , третя особа - Орган опіки і піклування виконавчого комітету Скадовської міської ради, про визначення місця проживання дитини та стягнення аліментів, в якому просив: визначити місце проживання малолітньої дитини - ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , разом з ним; стягнути з ОСОБА_1 на свою користь аліменти на сина ОСОБА_4 в розмірі 1/4 частини від усіх видів заробітку, але не менше 50 % від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, починаючи з дати пред'явлення позову до досягнення дитиною повноліття. Обґрунтовуючи позовні вимоги, ОСОБА_2 послався на те, що він разом із сином проживають у чотирикімнатній квартирі АДРЕСА_1 , яка належить його матері ОСОБА_5 . Згідно з актом обстеження його житлово-побутових умов від 06 грудня 2018 року у вказаній квартирі є все необхідне для нормального розвитку дитини. 07 травня 2019 року він уклав новий шлюб з ОСОБА_6 . Він та його нова дружина працевлаштовані, за місцем роботи характеризуються позитивно. Питання щодо встановлення місця проживання сина сторін розглядалося Комісією, яка своїм рішенням від 11 грудня 2018 року № 13 рекомендувала визначити постійне місце проживання малолітнього ОСОБА_4 з ним. Його син часто хворіє, має дерматит, лікування якого потребує значних фінансових витрат як на лікарські препарати, так і на продукти харчування. Наразі ОСОБА_1 не працює і не в змозі забезпечити належний розвиток сина самостійно. Оскільки малолітній ОСОБА_4 проживає разом з ним та перебуває на його утриманні, то наявні підстави для присудження з матері аліментів на дитину.

Рішенням Скадовського районного суду Херсонської області від 25 січня 2021 року у складі судді Шабрацького Г. О. в задоволенні первісного позову відмовлено. Зустрічний позов задоволено. Визначено місце проживання малолітньої дитини - ОСОБА_4 ,

ІНФОРМАЦІЯ_1, за місцем проживання батька ОСОБА_2. Стягнуто з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_4 аліменти на малолітню дитину ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, в розмірі 1/4 частки її заробітку (доходу) щомісячно, але не менше 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісячно, починаючи з 22 липня 2019 року і до досягнення дитиною повноліття. Вирішено питання щодо розподілу судових витрат.

Рішення місцевого суду мотивоване тим, що малолітній ОСОБА_4 більше двох років проживає з батьком, який створив усі необхідні умови для його гармонійного розвитку. ОСОБА_4 надає сину житло, своєчасне медичне обслуговування, якісне харчування та виховання, таке середовище для дитини є звичним та природнім. Крім того, взявши до уваги рішення Комісії, особисті якості матері та батька, їх ставлення до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність сина до кожного з них, а також те, що ОСОБА_1 не наведено достатніх обґрунтувань та не надано належних доказів на підтвердження того, що вилучення сина із звичного середовища буде сприяти його інтересам, суд першої інстанції дійшов висновку, що проживання малолітнього ОСОБА_4 саме з батьком буде якнайкраще відповідати інтересам дитини. Вирішуючи питання про стягнення з ОСОБА_1 аліментів на сина, суд виходив з того, що обов'язок з утримання дитини покладено законом на обох батьків.

Постановою Херсонського апеляційного суду від 01 липня 2021 року апеляційну скаргу ОСОБА_1 задоволено. Рішення Скадовського районного суду Херсонської області від 25 січня 2021 року скасовано і ухвалено нове судове рішення, яким в задоволенні зустрічного позову відмовлено, а первісний позов задоволено. Визначено місце проживання малолітньої дитини - ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, за місцем проживання матері ОСОБА_1. Встановлено адаптивний період зустрічей матері - ОСОБА_1 з дитиною ОСОБА_4 протягом двох місяців - до 01 вересня 2021 року, а саме - в суботу з 08 год. 00 хв. до неділі 12 год. 00 хв. для встановлення контакту матері із сином, зобов'язано батька ОСОБА_2 передавати дитину матері у встановлений в рішенні суду час.

Судове рішення апеляційного суду мотивоване тим, що при розгляді справ щодо визначення місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах. Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини. Визначаючи місце проживання дитини з батьком, місцевий суд не оцінив та не взяв до уваги те, що влітку 2018 року в матері ОСОБА_1 - ОСОБА_7 було діагностовано онкологічне захворювання, яке потребувало оперативного втручання та тривалого лікування, у зв'язку з чим ОСОБА_1 прийняла рішення працювати за можливістю матеріально допомагати матері, зважаючи на те, що на той час ОСОБА_2 не мав постійної роботи. Хоча малолітній ОСОБА_4 тривалий час проживає в сім'ї батька, в якій для нього створені належні умови, і між дитиною та матір'ю дійсно втрачений сталий емоційний зв'язок, однак це відбулося внаслідок перешкоджання батьком в участі матері у вихованні сина. Проживання сина сторін в новій сім'ї батька, в якій є півторарічна дитина, не сприятиме забезпеченню найкращих інтересів малолітнього ОСОБА_4, його гармонійному розвитку та зв'язку з матір'ю, оскільки батько не надає можливості ОСОБА_1 зустрічатися та спілкуватися із сином, що суперечить сімейним цінностям, які полягають у повазі один до одного та якнайкращому вихованні дитини. З огляду на викладене, колегія суддів визнала за необхідне визначити місце проживання малолітнього ОСОБА_4 саме з матір'ю. Водночас, хоча дитина добре поводиться з матір'ю, однак між ними втрачено тісний емоційний зв'язок, а тому необхідно встановити перехідний (адаптивний) період, який передуватиме передачі дитини матері і сприятиме налагодженню між ними більш тісного контакту. В разі зміни обставин у відносинах сторін спору, в першу чергу у відносинах між батьками, а також встановлення можливості їхнього спільного спілкування та проведення часу з дитиною визначене в цій справі місце проживання дитини може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку.

Короткий зміст та узагальнені доводи касаційної скарги, позиції інших учасників справи.

У вересні 2021 року ОСОБА_2 подав до Верховного Суду касаційну скаргу, в якій, посилаючись на неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просив скасувати постанову Херсонського апеляційного суду від 01 липня 2021 року, а рішення Скадовського районного суду Херсонської області від 25 січня 2021 року залишити в силі.

На обґрунтування підстав касаційного оскарження судового рішення, передбачених пунктом 1 частини другої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України), заявник вказав, що суд апеляційної інстанції не врахував правових висновків, викладених в постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц та в постанові Верховного Суду від 14 лютого 2019 року у справі № 377/128/18. Визначаючи місце проживання малолітнього ОСОБА_4 з матір'ю, апеляційний суд не врахував якнайкращих інтересів самої дитини та не спростував належним чином обставин, встановлених судом першої інстанції.

У листопаді 2021 року ОСОБА_1 подала відзив на касаційну скаргу, в якому просила залишити її без задоволення, посилаючись на те, що оскаржуване судові рішення апеляційного суду є законним та обґрунтованим, ухваленим відповідно до вимог чинного законодавства України, з урахуванням всіх фактичних обставин справи.

Рух справи в суді касаційної інстанції.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 30 вересня 2021 року клопотання ОСОБА_2 про відстрочення сплати судового збору за подання касаційної скарги задоволено, відстрочено ОСОБА_2 сплату судового збору в розмірі 4 610,40 грн до ухвалення судового рішення у справі, відкрито касаційне провадження в цій справі та витребувано її матеріали із Скадовського районного суду Херсонської області.

08 грудня 2021 року справа № 663/724/19 надійшла до Верховного Суду.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 грудня 2021 року справу призначено до судового розгляду.

Позиція Верховного Суду.

Згідно з частиною третьою статті 3 ЦПК України провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

За змістом пункту 1 частини першої статті 389 ЦПК України учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, визначених у частині третій цієї статті.

Відповідно до пункту 1 абзацу 1 частини другої статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права у випадку, якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку.

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими (частина перша статті 400 ЦПК України).

Вивчивши матеріали справи, перевіrivши доводи касаційної скарги, Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Судами встановлено, що з 23 червня 2017 року ОСОБА_1 та ОСОБА_2 перебували в зареєстрованому шлюбі, який розірвано рішенням Скадовського районного суду Херсонської області від 01 березня 2019 року. Під час шлюбу в них ІНФОРМАЦІЯ_1 народився син ОСОБА_4.

Рішенням Комісії від 11 грудня 2018 року № 13 рекомендовано визначити місце проживання малолітнього ОСОБА_4 з батьком ОСОБА_2.

За результатами розгляду звернення ОСОБА_1 про зміну місця проживання дитини 28 лютого 2019 року Комісія прийняла рішення № 2, яким залишила постійне місце проживання малолітнього ОСОБА_4 з батьком. Водночас ОСОБА_2 рекомендовано не перешкоджати ОСОБА_1 в участі у вихованні сина. На час робочої зміни ОСОБА_2 встановлено проживання дитини з матір'ю.

07 травня 2019 року ОСОБА_2 зареєстрував шлюб з ОСОБА_6, під час якого в них ІНФОРМАЦІЯ_3 народилася дочка ОСОБА_8.

3 02 вересня 2019 року ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, відвідує заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Казка».

Рішенням комісії з питань захисту прав дитини Скадовської районної державної адміністрації від 17 січня 2020 року № 1 визначено ОСОБА_1 час спілкування із сином ОСОБА_4 у вихідні (субота і неділя) та святкові дні з 10 год. 00 хв. до 17 год. 00 хв. за попередньою домовленістю сторін на території матері без присутності батька.

Як ОСОБА_1, так і ОСОБА_2 позитивно характеризуються, працюють та мають стабільний дохід, забезпечені житлом.

Згідно з актами обстеження житлово-побутових умов проживання від 20 грудня 2018 року, 31 травня та 11 грудня 2019 року обоє батьків мають всі необхідні умови для проживання і розвитку дитини.

За інформацією Департаменту інформатизації Міністерства внутрішніх справ України від 27 грудня 2019 року № 20513/16-2019 ОСОБА_10, ІНФОРМАЦІЯ_5, до кримінальної відповідальності не притягувалася. ОСОБА_11, ІНФОРМАЦІЯ_6 (нова дружина відповідача), була засуджена вироком Цюрупинського районного суду Херсонської області від 08 серпня 2017 року за частиною другою статті 185 Кримінального кодексу України (крадіжка) до 3 років позбавлення волі із звільненням від відбування покарання з випробуванням на строк 2 роки. Станом на 27 грудня 2019 року ОСОБА_11 не знятої чи не погашеної судимості не має.

Довідкою Комунального закладу «Скадовська центральна районна лікарня» підтверджується, що ОСОБА_1 не перебуває на диспансерному обліку в нарколога та психіатра.

Згідно з медичною картою ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, в період з 24 по 27 листопада 2018 року дитина перебувала на стаціонарному лікуванні в педіатричному відділенні центральної районної лікарні з діагнозом «атопічний дерматит середньої тяжкості».

З матеріалів справи та наданих сторонами в судовому засіданні пояснень вбачається, що з травня по серпень 2018 року малолітній ОСОБА_4 проживав разом з матір'ю, з серпня по грудень 2018 року - частково з матір'ю, а частково з батьком, з 11 грудня 2018 року - з батьком. У 2019 році ОСОБА_1 забирала до себе сина протягом робочих змін ОСОБА_2. Наразі дитина не сприймає ОСОБА_1 як матір та відноситься до неї як до малознайомої жінки.

Апеляційним судом також встановлено, що влітку 2018 року в матері ОСОБА_1 - ОСОБА_7 було діагностовано онкологічне захворювання, яке потребувало оперативного втручання та тривалого лікування, у зв'язку з чим ОСОБА_1 прийняла рішення працювати задля можливості матеріально допомагати матері.

Незважаючи на наявність вищезгаданого рішення Комісії з питань захисту прав дитини Скадовської районної державної адміністрації від 17 січня 2020 року, яким було визначено спосіб участі матері у вихованні малолітнього ОСОБА_4, ОСОБА_2 перешкоджав ОСОБА_1 у побаченнях із сином у визначені комісією дні та години, що підтверджується численними зверненнями ОСОБА_1 до начальника служби у справах дітей Скадовської районної державної адміністрації та поліції.

Під час апеляційного перегляду справи ОСОБА_2 не заперечував того, що через попереднє неузгодження з ним зустрічей він не завжди давав ОСОБА_1 дитину у дні побачень.

Водночас, як у своїх зверненнях до Служби у справах дітей, так і в судовому засіданні, ОСОБА_1 стверджувала, що її колишній чоловік не відповідав на телефонні дзвінки, не давав їй можливості бачитися із сином та приймати участь в його вихованні, в тому числі за допомогою мобільного відеозв'язку.

За вказаних обставин суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що хоча тривалий час малолітній ОСОБА_4 проживає в сім'ї батька, в якій для нього створені належні умови, і що між дитиною та матір'ю дійсно втрачений сталий емоційний зв'язок, однак це відбулося внаслідок перешкоджання ОСОБА_2 в участі матері у вихованні сина, що суперечить сімейним цінностям, які полягають у повазі один до одного та якнайкращому вихованні дитини, враховуючи саме її інтереси.

Апеляційним судом було оголошено перерву в розгляді справи з метою узгодження батьками питання участі кожного з них у вихованні дитини, надання матері можливості налагодити зв'язок із сином, якого вона востаннє бачила 24 грудня 2020 року.

Однак в період з 29 травня по 01 липня 2021 року ОСОБА_1 лише тричі зустрілася із сином у громадських місцях, оскільки ОСОБА_2 більше не давав їй можливості побачитися з дитиною, мотивуючи це різними причинами, що ним не заперечувалося.

Апеляційний суд не погодився з висновком органу опіки і піклування виконавчого комітету Скадовської міської ради від 20 травня 2021 року № 292, яким визначено місце проживання ОСОБА_4 з батьком, оскільки таке рішення недостатньо мотивоване, до нього не долучено документів, на підставі яких зроблено відповідні висновки, а головне, на думку суду, цей висновок не відповідає найкращим інтересам дитини.

Законодавство України не містить норм, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

Відповідно до частин першої, другої статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

У статті 141 Сімейного кодексу України (далі - СК України) встановлено, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини, крім випадку, передбаченого частиною п'ятою статті 157 цього Кодексу.

Згідно з частиною першою статті 161 СК України, якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Тлумачення частини першої статті 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18), на яку посилався заявник в касаційній скарзі, зроблено висновок про те, що *Декларація прав дитини не є міжнародним договором у розумінні Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року та Закону України від 29 червня 2004 року № 1906-IV «Про міжнародні договори України», а також не містить положень щодо набрання нею чинності. У зв'язку із цим Декларація прав дитини не потребує надання згоди на її обов'язковість Верховною Радою України і не є частиною національного законодавства України. Разом з тим положення Конвенції про права дитини про те, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (стаття 3), узгоджуються з нормами Конституції України та законів України, тому саме її норми зобов'язані враховувати усі суди України, розглядаючи справи, які стосуються прав дітей.*

В постанові Верховного Суду від 14 лютого 2019 року у справі № 377/128/18 (провадження № 61-44680св18), на яку також посилався заявник на обґрунтування підстави касаційного оскарження судового рішення, вказано, що *поведінка батьків, їх авторитет відіграє суттєву роль у вихованні дитини, адже дитина не має самостійного досвіду соціальної поведінки, а тому успадковує досвід і поведінку авторитетних для неї батьків. Найкращі інтереси дитини є предметом основного піклування батьків. Найкращі інтереси дитини можуть, залежно від їх характеру та серйозності, перевищувати інтереси батьків. Визначаючи місце проживання дитини з матір'ю, суди попередніх інстанцій в контексті першочергового врахування саме інтересів дитини, які переважають над інтересами батьків, дотрималися норм матеріального права, зокрема, врахували, що батько самовільно забрав сина з дитячого садочка, та не надавав можливості зустрічатися та спілкуватися позивачці з сином, що суперечить сімейним цінностям, які полягають в повазі один до одного та як найкращому вихованні дитини, враховуючи інтереси дитини, пояснення представників соціальних служб у судовому засіданні, які намагались здійснити заходи для поновлення стосунків між матір'ю та батьком дитини, між батьками та дитиною, а також той факт, що відповідач відмовляється від спільного відвідування та отримання психологічної допомоги з метою поновлення родинних стосунків. Доводи заявника про те, що суд апеляційної інстанції безпідставно не прийняв до уваги та не врахував до кого із батьків дитина має більшу прихильність і не з'ясував думку самої дитини з приводу визначення місця її проживання є безпідставними, оскільки за положеннями зазначеної норми права, місце проживання дитини, яка не досягла 10 років визначається без врахування її думки. При цьому питання про заслуховування думки дитини було предметом оцінки апеляційного суду, який вірно дійшов до висновку, що з урахуванням встановлених судом обставин справи, ситуації, яка склалась у сім'ї та обставині у якій перебуває дитина, вона не зможе об'єктивно, незалежно та вільно висловити свою думку.*

У частині першій статті 9 Конвенції про права дитини передбачено, що держави - учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Відповідно до частини першої статті 18 Конвенції про права дитини держави - учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави - учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають

істотне значення, з огляду на те, що дитина є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів, судовий розгляд сімейних спорів, в яких зачіпаються інтереси дитини, є особливо складним.

Ухвалюючи рішення від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України» (заява № 2091/13), ЄСПЛ вказав на те, що при визначенні найкращих інтересів дитини в конкретній справі слід брати до уваги два міркування: по-перше, у найкращих інтересах дитини зберегти її зв'язки із сім'єю, крім випадків, коли доведено, що сім'я непридатна або неблагополучна; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним (пункт 100 рішення від 16 липня 2015 року у справі «Мамчур проти України», заява № 10383/09).

Аналіз наведених норм права і практики ЄСПЛ дає підстави для висновку про те, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи з об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків. Отже, при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини та балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Частинами четвертою та п'ятою статті 19 СК України передбачено, що при розгляді судом спорів щодо визначення місця проживання дитини обов'язково є участь органу опіки та піклування, представленого належною юридичною особою. Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Водночас у частині шостій вказаної статті зазначено, що суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

За змістом частини третьої статті 12, частини першої статті 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.

Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (частина перша статті 76 ЦПК України).

У частині другій статті 78 ЦПК України передбачено, що обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування.

Згідно з частиною першою статті 80 ЦПК України достатніми є докази, які в своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування.

Відповідно до частин першої, другої статті 89 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги.

Встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для визначення місця проживання малолітнього сина сторін ОСОБА_4 з матір'ю з огляду на те, що батько, хоча й належним чином займається вихованням та утриманням дитини, однак, перешкоджаючи ОСОБА_1 у спілкуванні із сином, позбавляє його як належної опіки і виховання з боку матері, так і порушує їх право на прямі контакти, що суперечить найкращим інтересам дитини.

Розглядаючи спір, який виник між сторонами у справі, суд апеляційної інстанції правильно визначився з характером спірних правовідносин та нормами матеріального права, які підлягають застосуванню, повно та всебічно дослідив наявні у справі докази і дав їм належну оцінку згідно зі статтями 76-78, 81, 89, 367, 368 ЦПК України, правильно встановив обставини справи, внаслідок чого ухвалив законне й обґрунтоване судове рішення, яке відповідає вимогам матеріального та процесуального права.

Натомість місцевий суд дійшов помилкового висновку про визначення місця проживання дитини з батьком, пославшись лише на їх тривале спільне проживання та висновок органу опіки і піклування, не врахувавши при цьому, що створювані батьком протягом тривалого часу перешкоди для матері у вихованні та спілкуванні із сином руйнують його зв'язки зі своєю сім'єю, до якої належить як батько, так і матір, а отже, в даному конкретному випадку така поведінка відповідача за первісним позовом суперечить сімейним цінностям та не відповідає якнайкращому забезпеченню інтересів малолітнього ОСОБА_4, який через свій ранній вік починає все більше сприймати нову дружину батька як рідну матір.

Що стосується підстави, з якої відкрито касаційне провадження у справі, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 389 ЦПК України, то її обґрунтування, наведене заявником в касаційній скарзі, не свідчить про помилковість застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права, оскільки викладені в оскаржуваному судовому рішенні в цій справі висновки суду узгоджуються з правовими висновками, викладеними у вищенаведених постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18) та постанові Верховного Суду від 14 лютого 2019 року у справі № 377/128/18 (провадження № 61-44680св18), щодо необхідності першочергового врахування інтересів дитини, які переважають над інтересами батьків, при визначенні місця її проживання.

Проаналізувавши зміст оскаржуваної постанови з точки зору застосування норм права, які стали підставою для вирішення справи по суті, зокрема в контексті першочергового врахування інтересів дитини, які переважають над інтересами батьків, при визначенні місця її проживання, колегія суддів дійшла висновку про те, що судом апеляційної інстанції було ухвалено судове рішення відповідно до встановлених ним обставин на підставі поданих сторонами доказів.

З урахування викладеного Верховний Суд в цій справі дійшов висновку про необґрунтованість наведених в касаційній скарзі підстав касаційного оскарження судового рішення, передбачених пунктом 1 частини другої статті 389 ЦПК України.

Аналізуючи питання обсягу дослідження доводів заявника та їх відображення в оскаржуваному судовому рішенні, питання обґрунтованості висновків суду апеляційної інстанції, Верховний Суд виходить з того, що у справі, яка переглядається, було надано вичерпну відповідь на всі істотні питання, що виникають при кваліфікації спірних відносин, як у матеріально-правовому, так і у

процесуальному сенсах, а доводи, викладені в касаційній скарзі, не спростовують висновків апеляційного суду та за своїм змістом зводяться до необхідності переоцінки доказів і встановлення обставин, що за приписами статті 400 ЦПК України знаходяться поза межами повноважень суду касаційної інстанції.

Згідно з частиною першою статті 410 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо рішення, переглянуте в передбачених статтею 400 цього Кодексу межах, ухвалено з додержанням норм матеріального та процесуального права і відсутні підстави для його скасування.

Оскаржувана постанова апеляційного суду відповідає вимогам закону й підстави для її скасування відсутні.

Щодо розподілу судових витрат.

Згідно з частиною першою статті 141 ЦПК України судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Відповідно до підпункту «в» пункту 4 частини першої статті 416 ЦПК України постанова суду касаційної інстанції складається, зокрема з резолютивної частини із зазначенням у ній розподілу судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції.

Стаття 136 ЦПК України визначає, що у разі відстрочення сплати судового збору такі судові витрати стягуються при ухваленні судового рішення у справі.

Вищезгадану ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 30 вересня 2021 року було відстрочено ОСОБА_2 сплату судового збору в розмірі 4 610,40 грн до ухвалення судового рішення у справі.

Оскільки Верховним Судом касаційну скаргу залишено без задоволення, то з ОСОБА_2 до спеціального фонду Державного бюджету України підлягає стягненню судовий збір в розмірі 4 610,40 грн.

Керуючись статтями 136, 141, 400, 409, 410, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення.

Постанову Херсонського апеляційного суду від 01 липня 2021 року залишити без змін.

Стягнути з ОСОБА_2 до спеціального фонду Державного бюджету України судовий збір за подання касаційної скарги на постанову Херсонського апеляційного суду від 01 липня 2021 року в розмірі 4 610 (чотири тисячі шістсот десять) грн 40 коп. за такими реквізитами: Отримувач коштів - ГУК у м. Києві/Печерс. р?н/22030102, Код отримувача (код за ЄДРПОУ) - 37993783, Банк отримувача - Казначейство України (ЕАП), номер рахунку отримувача (стандарт IBAN) UA288999980313151207000026007, Код класифікації доходів бюджету - 22030102, Найменування податку, збору, платежу - «Судовий збір (Верховний Суд, 055)».

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Головуючий: І. М. Фаловська Судді: В. М. Ігнатенко С. Ю. Мартев В. В. Сердюк В. А. Стрільчук